

Příběhy české textologie posledních třiceti let

Klára Soukupová

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Ústav české literatury a komparatistiky
kl.soukupova@seznam.cz

Nová kniha zkušeného editora Michaela Špirita nepředstavuje návod, jak vydávat text či jak pracovat s prameny, ale přináší příběhy vydavatelských projektů české literatury 20. století a z nich vyplývající důsledky či možnosti pro textově kritické zpracovávání dalších děl. Ono „dnes“ v titulu odkazuje k situaci české textologie po roce 1989, kdy došlo k zásadní proměně fungování knižního trhu i nakladatelství. Centrálně řízený, financovaný a koordinovaný, ale také omezovaný a cenzurovaný model vydavatelské praxe byl nahrazen svobodným, nicméně leckdy diletantským prostředím „s nepřítomností oborné oponentury“ (s. 9).

Z autorova výkladu vyplývá, že jde o začarovaný kruh: u čtenářů není pravidlem zamýšlet se nad tím, zda dostávají do ruky hodnověrnou podobu textu knihy a kdo či jak do výsledného díla zasahoval. Od toho se odvíjejí i amatérské a nestandardní postupy některých vydavatelských domů, a to nejen v „divokých“ devadesátých letech, kdy se dlouho nedostupné tituly vydávaly hlavně rychle a bez promyšlené koncepce, ale i dnes, kdy bývá impulzem minimalizace nákladů a nekritické vzývání digitalizace. Špirit ukazuje, že leckdy jsou úpravy (například „editorů“ po uplynutí 70 let po úmrtí autora) takové, že se čtenář neseťkává s textem daného autora, ale s jakousi bizarní odvozeninou. Tyto postupy jsou nejen zavrženíhodné po odborné stránce, ale také pokrývají trh, protože spolehlivě připravené edice těmto knihám, jejichž vypravení postrádalo i korektora, nemohou cenově konkurovat.

Další zřejmý, ale málo připomínaný fakt je, že na malém českém knižním trhu jedny vydané (a to i zpackané) spisy znemožní na několik desítek let publikaci textů daného autora v jiné koncepci, protože starší edice budou jistou dobu dostupné v knihkupectvích a antikvariátech. S tím souvisí i finanční nákladnost rozsáhlejších edičních podniků, do nichž se soukromá nakladatelství pouštějí s větším ekonomickým rizikem než kdysi nakladatelství státně podporovaná (a řízená): „Bez ministerských, grantových nebo různých jiných dotací [...] je dnes odborná textologická práce vyloučena, neboť žádný český nakladatel není s to profesionální edici zaplatit sám“ (s. 11).

Michael Špirit ve své knize většinou nesleduje konkrétní texty, ale soustředí se na koncepty spisů a dlouhodobější projekty, a to v podstatě od začátku 20. století (aventinské spisy F. X. Šaldy a bratří Čapků) po dnešek. Teprve díky této široké perspektivě vystávají čtenáři před očima skutečnosti, jež jsou zřejmé až z odstupu. To se týká například nekonceptního zařazení Poláčkových úvah do 20. svazku spisů, přestože

žánrově patří spíše do svazku předchozího. Podobně je možno zúročit informaci, že Hrabalovi vyšlo po sametové revoluci čtrnáct knih během tří let — to, jak autor ukazuje, vedlo k čtenářskému opomíjení Sebraných spisů, jež vycházely od roku 1991. Až v dlouhodobém pohledu získávají příběhy spisů svou „zápletku“, někdy dramatickou více (poválečné „převzetí“ Šaldových spisů, živelné vydávání Škvoreckého v devadesátých letech), jindy méně (Holan, Seifert).

Autor porovnává zamýšlené cíle a výsledky či průběžné proměny koncepcí a sleduje, zda odpovídají principu úplnosti, účelnosti a přehlednosti, jež by měly souhrnné edice vykazovat. Dokládá, jak podstatný je vhodně zvolený pořádací princip spisů, založený na důkladném studiu úplného soupisu autorova díla, bez jehož existence budou jakékoli spisy na vodě a nehomogenní. Ve svém výkladu Špirit používá leckdy rartitní, až archaické výrazy (např. *rabulistně*, *aplomb*, *plaidovat*, *jestvovat*, *poputčik*), jež kombinuje s ironickými výpady: „Pro Kunderu existuje myslím jen jediná možnost, jak ze slepé uličky vycouvat bez poškození karoserie, byť škody napáchané kuchyňskou sdělností jeho manželky jsou už zřejmě ireparabilní“ (s. 170); „Přestože měl tento nakladatelský dům díky Sebraným spisům z let 1991–1997 vše jako na dlani, nebyl schopen vypravit hrabalovské publikace standardizovanou, třeba jen několikařádkovou ediční poznámkou [...], a nad jeho síly byl dokonce i jednoduchý aritmetický údaj o pořadí vydání“ (s. 72).

V anotaci na záložce stojí, že kniha „může současně sloužit i jako příručka provázející jednotlivými etapami přípravy knihy“. *Textologie dnes* však není příručkou, která by laikovi osvětlila termíny, pravidla, fáze publikování knihy či spisů, text je naopak určen spíše čtenáři, který se v pojmech, problémech a výzvách textologie orientuje, a může tedy ocenit Špiritův sumarizující pohled. Je však možné, že ono narativní pojetí výkladu o spisech, jež má svou zápletku, kladné i záporné hrdiny, osvětlující odbočky či špatné i dobré konce, přitáhne k exaktní a syntetické disciplíně nebojácné potenciální editory, jimž může *Textologie dnes* sloužit jako soubor případových studií a varovných příkladů, na jaké problémy je možno narazit, jak důležitá je metodologie, co všechno je třeba zvažovat a jaké kritické reakce mohou v případě chybných rozhodnutí očekávat od recenzentů edicí a textologické práce, které může *Textologie dnes* k takové práci také povzbudit. Vysvětlení poněkud matoucího podtitulu najdeme v poslední větě Špiritovy knihy: „Začínajícím editorem není jen ten, kdo stojí před prvním vydavatelským úkolem, nýbrž ten, kdo čelí výzvě každé nové edice“ (s. 219).

Páteří *Textologie dnes* je otázka spisů Josefa Škvoreckého v Odeonu a u Iva Železného a koncepce potenciálních spisů nových. Na ni jsou pak navěšeny související exkurzy o České knižnici, problematice žijícího autora, edičním komentáři či autorských paratextech a o spisech K. Poláčka, F. X. Šaldy, P. Rezka, B. Hrabala, V. Nezvala, M. Kundery a J. Němce (zde by se nabízelo doplnit je náhledem do spisů J. Patočky, L. Klímy či J. Demla, abychom zmínili alespoň nejexponovanější případy, jimž se česká literární veřejnost v diskusích věnovala).

Na základě shrnutí rozvržení spisů T. G. Masaryka a J. Seiferta (není náhodou, že hlavním editorem byl v obou případech Jiří Brabec) Špirit následně navrhuje uspořádání, obsah i textovou podobu spisů Josefa Škvoreckého, jež jsou podle autora „nejdéle realizovaným souhrnným vydavatelským úkolem novodobé české literatury“ (s. 61).

Současně je tato linie věnovaná Škvoreckého dílu i zprávou o přípravě spisů s žijícím autorem a o práci na původních edicích, na nichž se Špirit podílel. V *Textologii*

dnes tak autor nejen hodnotí cizí pojetí spisů, ale také představuje své, což z logiky věci nečiní stejně odtažitým faktografickým jazykem.

Každý exkurz autorovi nabízí možnost zaměřit se na určitou oblast ediční přípravy textů: u Hrabala například naráží na otázku případnosti vysvětlivek v beletrii; u Nezvala se pozastavuje nad výběrem editora *Básní* v rámci České knihovny (Milan Blahynka se podílel na ideologicky pokriveném vydávání a interpretaci básnickova díla); u Rezka reflektuje potíže „vydávání sebe sama“, kdy je pořadatelem spisů sám autor; u Němce zpochybňuje potřebu nové edice *Dopisů z Ruzyně*; u Poláčka zmiňuje neodborné zásahy do textu, jenž se po uplynutí 70 let od smrti autora stává nakladatelsky volným a tyto nevhodné úpravy nikdo nesankcionuje („A jestli je někde ve větě podmiňovací ‚bych‘ místo správného ‚bysem‘ nebo že cirkusoví šašci mají kloboučky ‚malinké‘, přestože Poláček napsal ‚malilinké‘, to je přece jedno“; s. 216).

Zde by bylo vhodné text doplnit výkladem autorskoprávního pojetí editorova vkladu; otázky, zda je možné převzít edici bez souhlasu, nebo dokonce udání jména původního editora či zda se na ediční přípravu uzavírá standardní, časově omezená licence, souvisí s problémem elektronicky šířených děl (jak je „vydává“ Městská knihovna v Praze nebo dává k dispozici Národní knihovna ČR) i s neblahou praxí reedice skenovaných, programem OCR zpracovaných a téměř neredigovaných textů.

Špirit však ve svém textu není kritický pouze k nakladatelskému provozu, ale k celé situaci české literatury — vedle ediční, knihkupecké, distribuční oblasti negativně hodnotí i úroveň literární kritiky: „V dnešním Česku se však sousloví ‚literární kritika‘ vytrácí nejen z praktického života, ale už i z obecné slovní zásoby“ (s. 12). Chápeme, že jde o spojené nádoby, ale bez konkrétních dokladů a analýzy (jež by ovšem autora zavedly k poněkud odlišným tématům) vyznívají dané pasáže jako všeobecné lamentování nad stavem světa a společnosti.

Při posuzování situace české ediční praxe zastává autor, kritizující jednotlivé projekty a vypočítávající jejich nedostatky, pesimistické názory, z nichž čtenář nabývá dojmu, že žije v zemi diletantů a fušerů: „Kapacity českých editorů, nakladatelů, čtenářů a financí [...] nefungují tak jako v civilizovaných zemích“ (s. 91); „exotické výjimky z všeobecně rozšířeného pravidla diletantismu, nevkusy, oportunistu nebo gangsterství v osobitě počestěné variantě“ (s. 216).

Michael Špirit při detekování problematických momentů vývoje české ediční praxe (zhroucení renomovaných nakladatelství, zánik literárních periodik, bulvarizace nakladatelského zaměření) vlastně popisuje „procitání z postpřevratových iluzí první poloviny devadesátých let 20. století“ (s. 49). Přes svůj pesimistický pohled je v závěru Michael Špirit nucen konstatovat, že „česká textová kritika nikdy nebyla rozvinuta tak jako dnes“ (s. 219). Naráží na jiné obtíže, než s jakými se museli potýkat editoři před rokem 1989, a je potřeba jinde šířit povědomí o jejich zásluhách a možnostech. Tak jak to dělá Michael Špirit svou editorskou prací, recenzentským působením i knihou *Textologie dnes*.

AD:

Michael Špirit: *Textologie dnes. Příručka pro začínající editory*. Ústav pro českou literaturu, Praha 2019. 272 s.